

ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.147.091.33:[614.253.1/.2:616.314

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14958000>

Практична підготовка майбутніх лікарів-стоматологів як педагогічна проблема

Романенко Богдан Володимирович

аспірант кафедри фізичної культури та спорту, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», проспект Віталія Грицаєнка, 24, м. Полтава, 36011, Україна, romanenkobogdan2794@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-4051-4683>

Прийнято: 07.02.2025 | Опубліковано: 19.02.2025

***Анотація.** Стаття присвячена педагогічній проблемі практичної підготовки майбутніх стоматологів. Проаналізовано та узагальнено наукову педагогічну та медичну літературу щодо практичної підготовки стоматологів. Анкетуванням з'ясовано ставлення здобувачів вищої освіти – майбутніх стоматологів до опанування практичними навичками під час проходження практики із застосуванням симуляційних технологій.*

***Мета** статті полягає у розкритті педагогічної проблеми практичної підготовки майбутніх стоматологів, обґрунтуванні її актуальності та доцільності, поясненні важливості інтеграції теоретичних знань з практичними навичками у здобувачів вищої освіти в ЗВО медичного профілю.*

***Методи** дослідження – аналіз і узагальнення наукової літератури, анкетування.*

***Результати.** Теоретична підготовка здобувачів вищої освіти важлива, але саме практичні навички дозволяють майбутнім стоматологам впевнено*

почуватися на робочому місці, швидко орієнтуватися в непередбачуваних ситуаціях і працювати з пацієнтами. Зі змінами в освітніх програмах виникає необхідність інтеграції практичної підготовки з теоретичними знаннями. Під час дослідження було з'ясовано ставлення здобувачів вищої освіти – майбутніх стоматологів до опанування практичними навичками під час проходження практики із застосуванням симуляційних технологій. Анкетування проведено серед 116 студентів 2-4 курсів стоматологічного факультету Полтавського державного медичного університету. Результати його проведення підкреслили важливість практичної підготовки майбутніх стоматологів.

***Висновки.** Педагогічне забезпечення практичної підготовки майбутніх стоматологів є актуальною педагогічною проблемою, яка вимагає інтеграції методів навчання, технологій та інфраструктури. Це вимагає постійного вдосконалення освітніх програм, високої педагогічної майстерності у викладачів, створення відповідних умов для тренувань і симуляцій, а також впровадження новітніх технологій, щоб забезпечити високий рівень професіоналізму майбутніх стоматологів.*

***Ключові слова:** практична підготовка стоматологів, симуляційне навчання, компетентнісний підхід, майбутні стоматологи.*

Practical training of future dentists as a pedagogical problem

Romanenko Bogdan

Post-graduate student of the Department of Physical Culture and Sports National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Vitalii Hrytsayenko Avenue, 24, Poltava, 36011, Ukraine, romanenkobogdan2794@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-4051-4683>

Abstract. *The article is devoted to the pedagogical problem of practical training of future dentists. The scientific pedagogical and medical literature on practical training of dentists is analyzed and summarized. The survey revealed the attitude of higher education students - future dentists to mastering practical skills during practice with the use of simulation technologies.*

Objective. *The purpose of the article is to reveal the pedagogical problem of practical training of future dentists, to substantiate its relevance and feasibility, to explain the importance of integrating theoretical knowledge with practical skills for higher education students in medical higher education institutions.*

Methods. *Research methods - analysis and generalization of scientific literature, questionnaires.*

Results. *Theoretical training of higher education students is important, but it is practical skills that allow future dentists to feel confident in the workplace, quickly navigate in unforeseen situations and work with patients. With changes in educational programs, there is a need to integrate practical training with theoretical knowledge. The study investigated the attitude of higher education students – future dentists to mastering practical skills during practice with the use of simulation technologies. The survey was conducted among 116 students of 2-4 years of the Faculty of Dentistry of Poltava State Medical University. The results of its conduct emphasized the importance of practical training of future dentists.*

Conclusions. *Pedagogical provision of practical training of future dentists is an urgent pedagogical problem that requires the integration of teaching methods, technologies and infrastructure. This requires constant improvement of educational programs, high pedagogical skills of teachers, creation of appropriate conditions for training and simulations, as well as the introduction of the latest technologies to ensure a high level of professionalism of future dentists.*

Keywords: *practical training of dentists, simulation training, competency-based approach, future dentists.*

Постановка проблеми. Проблема практичної підготовки майбутніх стоматологів є надзвичайно актуальною і доцільною, оскільки стоматологія швидко розвивається з постійними інноваціями в технологіях, матеріалах, методах лікування та діагностиці. Для того, щоб стоматологи могли ефективно використовувати новітні технології, необхідна надійна практична підготовка компетентних фахівців. Крім цього сучасність ставить високі вимоги до кваліфікації стоматолога. Нині пацієнти вимагають високої якості послуг, що ставить перед майбутніми фахівцями завдання не лише теоретичної підготовки, а й здатності виконувати складні маніпуляції в реальних умовах. Сучасний стоматолог має володіти вмінням адаптувати підхід до кожного пацієнта, враховуючи його особливості, фізіологічний стан, емоційний настрій тощо. Це потребує не лише теоретичних знань, а й великої практики. Адже, відсутність у лікаря-стоматолога практичних навичків може призвести до помилок, які матимуть серйозні наслідки для здоров'я пацієнтів. Саме тому важливо, щоб майбутні стоматологи набули досвіду роботи з різними клінічними ситуаціями, щоб мінімізувати ризики.

Теоретична підготовка здобувачів вищої освіти важлива, але саме практичні навички дозволяють майбутнім стоматологам впевнено почуватися на робочому місці, швидко орієнтуватися в непередбачуваних ситуаціях і працювати з пацієнтами. Зі змінами в освітніх програмах виникає необхідність інтеграції практичної підготовки з теоретичними знаннями.

Враховуючи активний розвиток новітніх медичних технологій, затребуваність лікарів-стоматологів і високі вимоги до кваліфікації, вдосконалення практичної підготовки стоматологів є ключовим для забезпечення високої якості медичних послуг та збереження здоров'я пацієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання практичної підготовки майбутніх стоматологів досліджувало чимало вітчизняних і зарубіжних науковців. Так, інтеграцію клінічної практики з теоретичним

навчанням вивчали: Коваленко Т. А. (2022), Kimbrough W. S. і McAndrew A. L. (2023). Наукові праці цих науковців показують, що традиційні навчальні моделі, де теорія і практика відокремлені, більше не є ефективними для підготовки стоматологів [1, с. 105]. Все більше уваги приділяється комбінованим методам навчання, де теоретичні знання надаються паралельно з практичними навичками в клініках чи симуляційних лабораторіях. Це дозволяє студентам застосовувати свої знання на практиці, працюючи з реальними викликами сьогодення [2, с. 808].

Деякі вчені (Григоренко С. В. та Коваль О. В. (2020), Шкляр І. С. (2019)) акцентують увагу на важливості використання сучасних технологій в освіті для якісної практичної підготовки майбутніх стоматологів, пояснюючи це тим, що сучасні технології, такі як віртуальні симулятори, 3D-моделі і комп'ютерні програми, значно покращують навчання студентів стоматологічних факультетів. Завдяки таким інструментам, студенти можуть практикувати складні стоматологічні процедури в умовах, наближених до реальних, без ризику для пацієнтів. Це дозволяє знизити стрес і розвинути необхідні навички до початку роботи з реальними пацієнтами [3, с. 141]. Дослідження показують, що традиційні навчальні плани все більше адаптуються до змін у стоматологічній практиці, зокрема впроваджуються нові курси, що зосереджуються на навичках цифрової стоматології, використанні 3D-друку, імплантації та лікуванні захворювань, пов'язаних з естетичними аспектами [4, с. 59].

Не менш важливим на думку Talas M., Ozdemir A. K. і Say K. (2022) є застосування міждисциплінарного підходу у практичній підготовці майбутніх стоматологів. В останні роки в стоматологічних навчальних закладах акцент робиться на міждисциплінарну підготовку. Стоматологи мають взаємодіяти з іншими медичними спеціалістами, такими як хірурги, ортопеди, анестезіологи. Така взаємодія дозволяє майбутнім лікарям розвивати навички

роботи в команді, що є важливим для ефективної і безпечної роботи в клініках [5, с. 544].

Клінічні стажування і практики є важливими етапами навчання стоматологів. Останні дослідження Петренко О. М., Литвиненко С. Г. (2021) показують, що студенти, які проходять більше клінічної практики під час навчання, мають вищий рівень професіоналізму після закінчення університету. Вони також краще підготовлені до реальних умов роботи, де можуть зустрітися з різноманітними пацієнтами та проблемами [6, с. 88].

Важливим аспектом сучасної практичної підготовки є система оцінювання студентів. Останні публікації Федорової І. В. (2020) підкреслюють важливість не лише формальних екзаменів, але й регулярних оцінок процесу навчання, зокрема зворотного зв'язку від викладачів і пацієнтів. Це допомагає студентам розвивати критичне мислення і адаптувати свої практичні навички відповідно до вимог сучасної стоматології [7, с. 216].

Cohen J. J. і Maggio M. P. (2018) акцентують увагу на розвитку етичних і комунікаційних навичок у рамках практичної підготовки. «Стоматологи повинні не лише володіти високим рівнем технічних знань, але й мати здатність ефективно взаємодіяти з пацієнтами, пояснювати їм процедури, керувати стресом і підтримувати психоемоційний комфорт пацієнтів» [8, с. 250].

Більшість досліджень підтверджують важливість роботи студентів стоматології в реальних клінічних умовах під час навчання. Це дозволяє їм краще підготуватися до справжніх викликів, адже студенти мають можливість працювати під наглядом досвідчених спеціалістів і отримувати практичні навички, які не можна отримати тільки в симуляторах чи лабораторних умовах.

Таким чином, останні дослідження і публікації підтверджують, що для забезпечення високої якості медичних послуг в стоматології, важливо змінювати підхід до навчання майбутніх стоматологів, приділяючи більше

уваги практичним навичкам, технологіям, міждисциплінарному навчанню та клінічному досвіду. Водночас, проблема практичної підготовки майбутніх стоматологів залишається недостатньо досліджена, узагальнена та висвітлена у вітчизняній та зарубіжній науці і практиці. Тому вона потребує ще детального вивчення й системного опрацювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у розкритті педагогічної проблеми практичної підготовки майбутніх стоматологів, обґрунтуванні її актуальності та доцільності, поясненні важливості інтеграції теоретичних знань з практичними навичками у здобувачів вищої освіти в ЗВО медичного профілю.

Відповідно до мети сформульовано завдання:

- 1) розкриття сутності та змісту поняття «практична підготовка майбутніх стоматологів»;
- 2) аналіз та узагальнення літературних джерел з проблеми дослідження;
- 3) з'ясування важливості та доцільності практичної підготовки майбутніх стоматологів;
- 4) наукове обґрунтування інтеграції теоретичних знань з практичними навичками у здобувачів вищої освіти в ЗВО медичного профілю.

Зазначені вище вектори дослідження підкреслюють важливість нового внеску в професійну освіту та становлять вагомий контекст для подальших роздумів та висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практична підготовка майбутніх стоматологів є ключовим етапом у їхній освіті, оскільки забезпечує формування фахових компетентностей, що включають необхідні навички та компетенції для ефективної професійної діяльності.

Методологічні підходи до підготовки майбутніх лікарів-стоматологів досліджував Д. Лисиця разом з колегами (2023) розглядає різні підходи до формування професійної компетентності майбутніх стоматологів, зокрема системний, діяльнісний, особистісно-орієнтований, інтегративний та

компетентнісний підходи. Ці підходи дозволяють розглядати процес підготовки майбутніх стоматологів як педагогічну проблему з різних позицій, що сприяє всебічному розвитку майбутніх фахівців [9, с. 24].

Сучасні аспекти практичної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів розкриті у працях Каськової О., Бондаренко І. та інших (2023), в яких автори обговорюють ключові цінності та орієнтири у підготовці висококваліфікованих стоматологів, здатних вирішувати складні завдання у сфері стоматології та охорони здоров'я [10, с. 45]. Автори підкреслюють важливість прикладної орієнтації в галузі збереження здоров'я, профілактики, діагностики та лікування стоматологічних хвороб.

Підготовку майбутніх лікарів-стоматологів у контексті реформи вищої освіти досліджували Коваль Т., Логінова І (2022). У своїх дослідженнях вони аналізують вплив реформ у вищій освіті на підготовку стоматологів, підкреслюючи необхідність адаптації освітніх програм до сучасних вимог та стандартів. Автори наголошують на «важливості інтеграції теоретичних знань з практичними навичками для підвищення якості стоматологічної допомоги» [11, с. 76].

Практична підготовка студентів 5-го курсу на клінічних базах розкрита у працях Іваненко С., Горбенко О. (2023), де розглядається роль клінічних баз у практичній підготовці студентів, підкреслюючи важливість вдосконалення дисципліни та розвитку клінічного мислення майбутніх стоматологів. Автори зазначають, що цей вид роботи сприяє підвищенню лабільності клінічного мислення та професійної підготовки студентів [12, с. 118].

Коваль Т., Логінова І. (2022). досліджували особливості практичної підготовки лікарів-інтернів. Ними проаналізовано організацію практичної підготовки лікарів-інтернів і доведено, що проведення майстер-класів, відеодемонстрацій та фантомних курсів дозволяє ефективно освоювати новітні технології у стоматології та підвищувати ефективність навчання [11].

Аналіз і узагальнення наукової медичної та педагогічної літератури підкреслює важливість комплексного підходу до практичної підготовки майбутніх стоматологів, який включає різноманітні методологічні підходи, інтеграцію теоретичних знань з практичними навичками та адаптацію до сучасних вимог та стандартів у галузі стоматології.

Отже, практична підготовка майбутніх стоматологів є важливою педагогічною проблемою, яка безпосередньо пов'язана з педагогікою та психологією навчання, вимогами професії. Адже, стоматологія є високоспеціалізованою галуззю медицини, що потребує широкого спектра практичних навичок — від діагностики та профілактики до виконання складних хірургічних процедур. Майбутні стоматологи повинні володіти не лише теоретичними знаннями, але й бездоганними практичними навичками для лікування пацієнтів. Це ставить виклик перед педагогічними працівниками вищих медичних закладів освіти щодо ефективного навчання цим практичним навичкам.

Медичні дисципліни, зокрема стоматологія, мають практично орієнтовану природу. Теоретичні знання можуть бути ефективними лише тоді, коли студент здатний застосовувати їх на практиці. Завдання педагога полягає в тому, щоб навчити студентів правильно адаптувати теоретичні знання до реальних клінічних ситуацій, що вимагає високого рівня практичних умінь. Це вимагає комплексного підходу, який включає використання симуляційних технологій, навчання на фантомах, роботу на клінічних базах тощо [13, с. 221].

Студенти стоматологічних факультетів повинні бути готовими до роботи в реальних клінічних умовах, де будь-яка помилка може призвести до серйозних наслідків для пацієнта. Педагогічний процес має орієнтуватися на високі етичні стандарти та на практичну підготовку студентів до роботи з пацієнтами, враховуючи всі медичні, психологічні та соціальні аспекти [14, с. 692].

Практичні навички здобуваються в основному на клінічних базах і через індивідуальні тренування на фантомах, манекенах і спеціалізованому обладнанні. Однак, далеко не всі навчальні заклади мають достатнє обладнання та клінічні бази для ефективного навчання. Тому перед педагогами стоїть завдання забезпечити доступ до необхідних умов і методів, що допоможе забезпечити високий рівень підготовки [15, с. 336].

Педагогічна майстерність викладачів у галузі стоматології є важливим чинником, що впливає на практичні вміння студентів. Вчителі повинні не тільки передавати знання, але й створювати сприятливі умови для практичного навчання, мотивувати студентів до самостійного опанування професійних навичок. Важливо враховувати індивідуальні потреби студентів і надавати можливість для навчання через симуляції, рольові ігри, майстер-класи та інші інноваційні методи [16, с. 120].

Стоматологія – це не лише технічна майстерність, а й психологічна відповідальність, оскільки стоматологи часто працюють з пацієнтами, які мають страх перед лікуванням. Підготовка студентів до роботи в умовах стресу, до взаємодії з пацієнтами, а також етичні питання, які виникають у медичній практиці, є важливою педагогічною проблемою.

Стоматологія тісно взаємодіє з іншими медичними дисциплінами (анатомія, фізіологія, фармакологія тощо). Педагогічний процес має забезпечити інтеграцію цих знань і їх практичне застосування для ефективної підготовки майбутніх фахівців.

Під час дослідження було з'ясовано ставлення здобувачів вищої освіти – майбутніх стоматологів до опанування практичними навичками під час проходження практики із застосуванням симуляційних технологій. Анкетування проведено серед 116 студентів 2-4 курсів стоматологічного факультету Полтавського державного медичного університету. Опитування було анонімним, добровільним і проводилося за розробленою анкетною, яка містила дванадцять запитань, відповіді на які показували суб'єктивне

відношення студентів до практичної підготовки, а саме: впливає позитивно – так (%), впливає негативно – ні (%), не впливає (%), важко відповісти (%).

Результати анкетування показали, що у 100% студентів, які проходили опитування, мали позитивне ставлення до практики. Проте, 63,79% опитаних, більшість з яких є студентами 2 курсу, вважають, що годин, які відводяться на практику замало, пояснюючи це тим, що вони не встигають набути відповідних фахових компетентностей і практичних вмінь. Жоден із здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти не вбачає негативного впливу на навчальний процес наявності на кафедрах симуляційних класів. Симуляційне навчання більшість опитаних (93,1) вважають корисним тим, що воно дає можливість неодноразового повторення спроб при набутті вмінь певної практичної маніпуляції. Опитані студенти позитивно оцінюють симуляційні класи практичної підготовки, які сприяють не лише засвоєнню й відпрацюванню практичних маніпуляцій, а і формують клінічне мислення майбутніх лікарів-стоматологів.

Як пише О. Єжова (2023), застосування сучасних технологій симуляційного навчання у ЗВО медичного профілю сприяє підвищенню якості навчання й опануванню необхідними практичними навичками. Аналізуючи бар'єри впровадження симуляційних технологій у вищу медичну освіту, науковиця акцентує на недостатній методичній підготовці здобувачів, які не навчалися в симуляційних класах, а також відсутністю професіоналізму у викладачів [16, с. 121].

Оскільки професіоналізм людини розвивається і формується під час навчання та професійної діяльності, тому професіонал має бути гнучкий і вміти адаптуватися до змін, бути креативним і здатним до постійного вдосконалення і просування у кар'єрі [17, с. 6]. Професіоналізм стоматолога має формуватися з студентства, адже, «професійна підготовка фахівця – цілісний педагогічний процес, котрий визначає професійно-особистісне становлення фахівця, розвиток його загальної й професійної культури,

формування професійно-педагогічної готовності, фахових компетентностей та викладацького професіоналізму» [17, с. 8].

В основі професіоналізації майбутнього фахівця, як стверджують Гулько Т. і Косяк О. (2023) покладено професійну діяльність, яку автори розглядають як таку, що постає перед людиною як конституюваний спосіб виконання чогось, що має нормативно встановлений характер. Вона є об'єктивно складною, тому потребує тривалої професійної підготовки. Саме тому слушним є твердження, що професійна підготовка – цілісний педагогічний процес, котрий визначає професійно-особистісне становлення фахівця, розвиток його загальної й професійної культури, формування професійно-педагогічної готовності, фахових компетентностей та викладацького професіоналізму. Перехід до постіндустріального суспільства пред'являє сучасним працівникам підвищені вимоги, відповідні вимогам часу. На зміну професіоналам приходять транспрофесіонали – нова категорія в системі підготовки професіоналів нового класу з більш високим і складним рівнем професіоналізму [18, с. 653]. Тому від фахівців будь-якого профілю, в тому числі й стоматолога вимагається вміти швидко адаптуватися до змін у галузі професій на основі врахування наявних тенденцій в їх розвитку, а це можливо за умови високих практичних вмінь, що передбачає практична підготовка.

Транспрофесіонали – це фахівці, здатні опанувати нові або суміжні професії, працювати в різних професійних середовищах та організаційних структурах. Зіставляючи характеристики професіонала та транспрофесіонала приходимо до висновку, що між цими категоріями є суттєві відмінності. Рівень транспрофесіоналізму складніший за рівень професіоналізму. Завдяки гнучкості та дивергентності мислення, рефлексії він здатний проводити аналіз дій, вибирати найбільш раціональні способи вирішення професійних середовища. Розвиток транспрофесіонала не обмежується рамками однієї професії чи галузи [18, с. 654-655].

У сучасній українській науковій літературі існують різні трактування дефініції «транспрофесіоналізм». Л. Шевченко пояснює це поняття як «здатність фахівця опановувати нові чи суміжні професії, успішно працювати в різноманітних професійних середовищах та організаційних структурах» [19, с. 152]. О. Попадич і Д. Попадич вважають, що «транспрофесіоналізм» – це інтегративна якість особистості, що охоплює гнучкість у вирішенні практичних проблем, міжпрофесійну комунікативність, дивергентність мислення, що відображає здатність і готовність до освоєння міжпрофесійних видів діяльності через самоосвіту та застосування їх при вирішенні проблем та при міжпрофесійній взаємодії з різними спільнотами [20, с. 97]. О. Яцина трактує дефініцію «транспрофесіоналізм» як спроможність особистості виходити за межі базової професії та збагачувати її новими знаннями, технологіями, компетентностями на основі систематичного розвитку своїх професійних здатностей [21, с. 491].

Під транспрофесіоналізмом стоматолога розуміємо інтегральну якість фахівця, яка поєднує наявність фахових знань і практичних вмінь, що надає йому успішно виконувати професійну діяльність, бути успішним щодо мультипрофесійного навчання та самоосвіти.

Висновки. Педагогічне забезпечення практичної підготовки майбутніх стоматологів є педагогічною проблемою, яка вимагає інтеграції методів навчання, технологій та інфраструктури. Це вимагає постійного вдосконалення освітніх програм, високої педагогічної майстерності у викладачів, створення відповідних умов для тренувань і симуляцій, а також впровадження новітніх технологій, щоб забезпечити високий рівень професіоналізму майбутніх стоматологів. Перспективою подальшої наукової розвідки буде виокремлення та наукове обґрунтування педагогічних умов практичної підготовки майбутніх стоматологів, які сприятимуть ефективності освітнього процесу.

Список використаних джерел

1. Коваленко Т. А. Інноваційні підходи до організації практичної підготовки студентів стоматологічних факультетів: досвід України та міжнародні тенденції. *Український журнал стоматології*. 2022. No 3(5). С. 102–108.
2. Kimbrough W. S. & McAndrew A. L. Exploring the challenges of dental education: Integration of clinical experience in dental curricula. *Journal of Dental Research*. 2023. No 102(7). С. 802–808.
3. Григоренко С. В. Роль симуляційних технологій у підготовці студентів стоматологічних факультетів. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2020. No 52(3). С. 140–145.
4. Шкляр І. С. Сучасні методи практичної підготовки студентів стоматологічних факультетів в умовах клінічної освіти. *Медична освіта України*. 2019. No 1(43). С. 58–62.
5. Talas M., Ozdemir A. K. & Say K. Impact of clinical training on dental students' practical skills and knowledge. *Journal of Dental Education*. 2022. No 86(4), С. 540–547.
6. Петренко О. М., Литвиненко С. Г. Моделювання клінічної практики в освітньому процесі стоматологічних факультетів. *Стоматологія та медицина*. 2021. No 16(4). С. 85–90.
7. Федорова І. В. Методика оцінки практичних навичок студентів стоматологічних факультетів в умовах клінічної практики. *Збірник наукових праць Харківського національного медичного університету*. 2020. No 54(2). С. 215–221.
8. Cohen J. J. & Maggio M. P. The role of communication and ethical practice in dental training. *American Journal of Dentistry*. 2018. No 31(5). p. 247–253.
9. Лисиця Д. О. Методологічні підходи до підготовки майбутніх лікарів-стоматологів. *Педагогічні науки*. 2023. No 3(7). С. 23-27.

10. Каськова О. В., Бондаренко І. П. та ін. Сучасні аспекти практичної підготовки майбутніх лікарів-стоматологів. Науковий вісник Полтавського державного медичного університету. 2023. No 21(4). С. 45–50.
11. Коваль Т. О., Логінова І. В. та ін. Підготовка майбутніх лікарів-стоматологів у контексті реформи вищої освіти. Вища освіта України. 2022. No 1(12). С. 76–80.
12. Іваненко С. В., Горбенко О. П. Практична підготовка студентів 5-го курсу на клінічних базах. Медична освіта. 2023. No 92(2). С. 114–118.
13. Walmsley A. D. & Holroyd M. Assessment of clinical skills in dental education. British Dental Journal. 2020. No 228(3). P. 221–225.
14. Kogan L., He M. Innovations in dental education: A review of effective teaching practices and the role of technology in dental education. Journal of Dental Education. 2021. No 85(6). 689–698.
15. Рибалко Л. М., Замахіна С. П., Гулько Т. Ю. Професійна підготовка майбутніх фахівців у ЗВО в умовах євроінтеграції освітнього простору. Contemporary problems of pedagogy amidst the European integration of educational environment: theory and practice: Scientific monograph. 2023. С. 336–350.
16. Єжова О. О. Бар'єри до впровадження симуляційних технологій у медичній освіті. Сучасні педагогічні технології. 2023. No 1(7). С. 120-124.
17. Рибалко Л. М., Гулько Т. Ю., Романенко Б. В. Якісна освіта студентів – запорука професіоналізму викладача. Теорія і методика професійної освіти: колективна монографія. 2024. С. 6–19.
18. Гулько Т. Ю., Косяк О. В. Професіоналізація майбутніх фахівців з фізичної культури та спорту на засадах синергетичного підходу. Вісник науки та освіти. 2023. No 11(17). С. 651–662.
19. Шевченко Л. С. Модернізація вищої юридичної освіти в Україні: сутність, моделі, умови здійснення. Theory and practice of jurisprudence. 2016. No 1(1). С. 151–155.

20. Попадич Б. Т. Професіонал та транспрофесіонал: порівняння характеристик. Наука, інновації та освіта: проблеми та перспективи: матер. міжн. наук.-практ. конф. (Токіо, Японія, 28-30 лип. 2022 р.). CPN Publishing. 2022. С. 305-309.

21. Яцина О. Ф. Феноменологія ідентичності транспрофесіонала. Перспективи та інновації науки. 2022. No 1(6). С. 487–498.